

ОЛЕНА БІЛКА
(Полтава)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЯВИЩА В УКРАЇНСЬКІЙ БІОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Ключові слова: синонім, полісемант, омонім, антонім, омоформи, омофони, омографи.

Українська біологічна термінологія на сучасному етапі перебуває у стані активного формування і подальшого розвитку. Термінологічний фонд української мови поповнюють нові терміни, а ті, які не витримали мовної апробації, переходять до пасивного фонду. Важливими лексико-семантичними чинниками організації термінів у терміносистему є синонімія, полісемія, омонімія та антонімія.

Явища синонімії в термінології виникають у зв'язку з постійним розвитком науки, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію; неуніфікованістю термінології; наявністю застарілих назв, які функціонують паралельно з новими; відродженням удалих термінів, які з певних причин не використовували протягом якогось часу. Крім того, з-поміж чинників, що зумовили функціонування синонімів-термінів, учені виокремлюють паралельне вживання запозиченого й автохтонного термінів, необхідність мовної економії, що породжує синонімію різних структурних рівнів, номінацію того самого поняття різними науковими школами, необхідність номінації за кількома номінативними типами [11, с. 126-127].

Потрібно зауважити, що поняття «синонім» у науковому стилі дослідники кваліфікують неоднаково. В. Пілецький, зокрема, зазначає, що вживання спеціальних назв у термінології потрібне: а) для наукового означення поняття і витлумачення назви терміна (особливо чужомовного походження); б) для найточнішого висловлювання думки, особливо, коли межа між поняттями нечітко окреслена; в) для уникнення повторів того самого слова або словосполучення [7, с. 116]. А отже, синонімія для галузевих сфер є закономірним явищем. Натомість Л. Козак та М. Сташко, визначаючи позитивну роль синонімії на початковому етапі формування терміносистеми як результату входження в термінологію загальноживаних слів, пропонують її уникати в уже сформованій галузевій системі [2, с. 13], [10, с. 179].

В. Чумак та С. Овсейчик зазначають, що, на відміну від літературної мови, синонімічні одиниці у відповідних терміносистемах, виражаючи певне поняття, звичайно не характеризують його з різних боків, а є дублетними найменуваннями, які ввійшли в термінологічну систему внаслідок різноманітних мовних контактів і різноспрямованих тенденцій у процесі її формування [12, с. 212].

Різні підходи спостерігаємо щодо класифікації синонімів у складі термінологічної лексики. Т. Михайлова, приміром, виокремлює такі типи синонімів, як: 1) абсолютні (*електромонтер* – *електромеханік*); 2) відносні, значення цих синонімів різняться відмінною семою (*очисник* – *фільтр*, спеціальна сема «пристрій для очищення», термін «*фільтр*» має вужче значення «очищення лише рідини або газу»); 3) комплексні (*транспортер* – *конвеєр* (абсолютні синоніми), *рольгнат* (відносний синонім до перших двох) [6, с. 11].

О. Мартиняк класифікує синонімічні терміни за такими ознаками: 1) лексичні – терміни, утворені від двох різних основ: *абсорбер* – *вбирач*, *лищиці* – *лещата*; 2)

словотвірні – терміни, утворені від однієї твірної основи за допомогою різних словотворчих афіксів: *випуск* – *випускання*, *ізолювання* – *ізоляція*; 3) синтаксичні: а) терміни, утворені різними способами: *мільяр* – *миловар* (афіксальний – безафіксний); б) терміни-словосполучення з різним складом: *голкеве виробництво* – *голкева справа* [3, с. 102].

Як засвідчують приклади, у складі біологічної термінології функціонують чотири групи синонімів. Першу групу утворюють лексичні синоніми – це подібні або тотожні за значенням слова біологічної галузі. У складі першої підгрупи виокремлюємо «запозичений термін» → «автохтонний термін». Пор.: *альтанник* (іт.) – *курінник* (птах); *вампір* (фр., нім.) – *кровосос* (кажан); *філокактус* (гр.) – «*варварин цвіт*» (рослина); *паслін* (лат.) – *глісник* (рослина); *драцена* (гр.) – *драконове дерево* (рослина); *карагана* (тур.) – *акація* (рослина); *дрік* (ісп.) – *жовтило* (рослина); *пеларгонія* (гр.) – «*журавлиний ніс*» (рослина); *ірис* (гр.) – *півники* (рослина); *риба-флейта* (нім.) – *риба-свистулька* (риба); *гібіскус* (лат.) – *собача рожка* (рослина); *монстера* (лат.) – *плаксії* (рослина); *блладонна* (іт.) – *красавка* (рослина); *скабіоза* (лат.) – *бородавочник* (рослина).

До складу другої підгрупи входить «застарілий термін» → «сучасний термін». Напр.: *діравник* – *звіробій* (рослина); *буквиця* – *парило* (рослина); *цирїйка* – *цириця* (рослина); *собачки* – *ротики* (рослина); *евшан-зілля* – *полин* (рослина); *боярин*, *бояриня* – *айстра* (рослина); *нечіпай-зілля* – *переступень* (рослина); *головатень* – *волошка* (рослина); *чистяк* – *чистотіл* (рослина); *царіградська лоза* – *маслинка* (рослина); *короставки* – *свербіжниця* (рослина); *куп-зілля* – *купина* (рослина); *скороліска* – *проліска* (рослина).

Другу групу утворюють словотвірні синоніми – це біологічні терміни, утворені від однієї твірної основи за допомогою різних словотворчих афіксів. Пор.: *дев'ятисил* – *дев'ятисильник* (рослина), *ковадло* – *коваделко* (слухова кісточка у ссавців), *смолка* – *смолянка* (рослина), *жовтопуз* – *жовтопузик* (плазун), *маслянка* – *масляночка* (рослина), *цитник* – *цитовник* (рослина), *борідка* – *бородівка* (рослина), *приворот* – *приворотень* (рослина), *баба* – *бабка* (рослина), *берест* – *бересток* (рослина), *повзик* – *поповзень* (птах), *дорожник* – *подорожник* (рослина).

Третю групу утворюють морфологічні синоніми, що є варіантами форм слів біологічної термінології на позначення того самого поняття. Напр.: іменник другої відміни чоловічого роду на приголосний – іменник першої відміни жіночого роду із суфіксом *-к-*: *довгоніг* – *довгоніжка* (комаха), *медяник* – *медяничка* (рослина); іменник другої відміни чоловічого роду на приголосний – іменник першої відміни жіночого роду із суфіксом *-ниц-* (*-я-*): *печіночник* – *печіночниця* (рослина), *грижник* – *грижниця* (рослина), *солодич* – *солодиця* (рослина), *блошник* – *блошниця* (рослина); іменник другої відміни чоловічого роду на приголосний – іменник першої відміни жіночого роду на голосний: *смород* – *сморода* (рослина), *смерек* – *смерека* (рослина), *сокор* – *сокора* (рослина); іменник першої відміни жіночого роду на голосний – іменник середнього роду другої відміни на голосний: *свербила* – *свербило* (рослина).

Четверту групу утворюють морфолого-синтаксичні (структурні) синоніми, що стали внаслідок скорочення: «термін – словосполучення» → «термін – слово». Пор.: *блловотна сиріжка* – *блловак* (рослина); *вовче лико* – *вовчинець* (рослина); *синя волошка* – *синюха* (рослина); *гіркий каштан* – *гіркокаштан* (рослина); *гребінчаста целозія* – *гребінець* (рослина); *жовточеревий полоз* – *жовтобрюх* (плазун); *лимонна м'ята* – *м'яточник* (рослина); *чорноголова кропив'янка* – *чорноголівка* (птах); *огіркова трава* – *огірочник* (рослина); *єнотовидний собака* – *єнотовидка* (ссавець); *гадючий мухомор* – *гадючка* (рослина); *зміїний гірчак* – *зміїовик* (рослина); *капустяний білан* – *капус-*

ниця (комаха); очеретяний дрізд – очеретянка (птаха); часникова жаба – часничниця (земноводна тварина).

Отже, у сучасній українській біологічній термінології синонімія є досить поширеним явищем, адже вона віддзеркалює вичерпну характеристику назв рослинного та тваринного світу. Джерелами синонімічних одиниць у терміносистемі біології виступає запозичення іншомовних та наявність застарілих слів, синонімія словотворчих афіксів, скорочення формальної структури терміна.

При полісемії мова йде про наявність у одного й того ж слова декількох пов'язаних між собою значень. Причиною появи багатозначності у термінологічних системах є рухомість структури лексичної одиниці, завдяки якій знак набуває нового змісту на основі подібності чи суміжності цього поняття з іншими.

З-поміж чинників, що зумовили функціонування полісемії у термінології, мовознавці виокремлюють: належність терміна до лексико-семантичного складу мови (це є підґрунтям того, що він підлягає всім загальномовним законам, і семантичним також), асиметричність знака і значення (непаралельність плану змісту й плану вираження знака спричинює деякі явища в мові, зокрема вільне варіювання семантичної структури мовної одиниці за умови її сталого формального вираження), певна обмеженість словникового матеріалу, що є властивим кожній мові [8, с. 96-100].

Українській біологічній термінології властива міжгалузєва (міжсистемна) та внутрішньогалузєва (внутрішньосистемна) полісемія. Внутрішньогалузєві полісеманти – це наявність двох і більше значень в одній терміносистемі. Пор.: **гірчак**: 1) прісноводна риба, що живиться переважно різними водоростями, які надають м'ясу гіркуватого смаку; 2) рослина, що містить дубильні речовини та сліди ефірної олії. У термінах наявна спільна сема на позначення гіркомого смаку.

Глухар: 1) великий птах з родини тетеревогих. Самці «співають» характерну «пісню» і при цьому майже нічого не чують; 2) велика безнога ящірка, яка при великій небезпеці притискає голову до землі, закриває очі і причаюється. Складається враження, що ящірка нічого не чує і спить. Спільна сема – «глухий».

Деревоточець: 1) гусінь, яка точить деревину; 2) морський черв'як-моллюск, який пошкоджує дерев'яні частини портових споруд і суден. Спільна сема – «шкідник деревини».

Капусниця: 1) морський ссавець, який ласував в основному морською капустою; 2) метелик, гусінь якого з'їдає листя капусти. Спільна сема – «харчується капустою».

Кропив'янка: 1) невелика співоча пташка, що селиться в чагарниках кропиви; 2) невеличкий строкато забарвлений метелик, гусінь якого живе на кропиви. Спільна сема – «живе в кропиви».

Могильник: 1) птах, який знищує не лише шкідливих гризунів, а й харчується трупами тварин; 2) жук, що живиться падлом і відкладає яйця на трупи дрібних звірків і птахів. Спільна сема – «харчується трупами тварин».

Пищуха: 1) птах, що видає протяжні звуки, наче тихий писк «тсіі... тсіі»; 2) невелика рослиноїдна тварина-гризун, що видає пискливі звуки. Спільна сема – «пискливий звук».

Міжгалузєві полісеманти – це одиниці, що мають два і більше значень у декількох терміносистемах. Пор.: термін «**аббревіація**» у біологічній термінології має значення «втрата організмом ознак, характерних для його предків; скорочення кількості стадій розвитку органів або їх частин»; у лінгвістиці – «це утворення нових слів шляхом поєднання початкових складів кількох слів або перших літер слів словосполучен-

ня»; у медицині – «це скорочення індивідуального розвитку органів або їхніх частин, що спричинює недорозвиненість або повну втрату органів у нащадків». Між лексемами біологічної, лінгвістичної та медичної галузі зберігається спільна сема – «скорочення».

«**Антинами**» у біологічній термінології позначають «парні членисті, дуже різноманітні за формою і величиною придатки голови членистоногих, що є органами дотику і нюху». У радіоелектроніці під цим словом розуміють «дріт або систему дротів, що служить для випромінювання радіохвиль під час радіопередачі або для їх уловлювання під час радіоприймання». Спільна сема «наявність додаткового утворення» (придатка – у комах та дроту – у радіоприймача) збігається у біологічній і радіоелектронній термінології.

Словом «**манжета**» у біологічній лексиці позначають «трав'янисту рослину родини розоцвітих із круглими складчастими листочками, що нагадують стародавні манжети»; у швацькій – «це відвернутий і випрасуваний край на грудях або рукавах одягу»; у медичній – «це пневматична гумова камера, яка накладається циркулярно на кінцівку з метою перетискування кровоносних судин». Спільна сема – «схожість на рукав одягу» (рослини та гумової камери).

У біологічній сфері терміном «**чечітка**» позначають «невеликого співочого птаха, що співає коротеньку й просту пісеньку (складається з повторення звуків «че-че»); у музичній галузі – «це чіткий за ритмом танець із частими постукуваннями підшви й каблучка об підлогу». Спільна сема – «наявність ритму».

Отже, багатозначність є характерною ознакою української біологічної термінології. Уважаємо, що полісемія термінів є небажаним явищем, оскільки зумовлює непорозуміння під час функціонування у галузевих системах. Тому багатозначні слова варто усувати з наукової мови.

Омоніми номінують поняття, які виникли здебільшого внаслідок розщеплення полісемантичного слова на різні значення, семантичний зв'язок між якими поступово втрапився. Виокремлюють три основні шляхи формування омонімії в терміносистемах. Серед них: розмежування двох або кількох значень полісеманта, унаслідок чого починають функціонувати автономні одиниці; зміна плану вираження слів, що раніше звучали по-різному; збіг мовних одиниць, запозичених з різних джерел [8, с. 134].

Крім того, для галузевих терміносистем властиве явище міжгалузевої чи міжгалузевої омонімії, коли за термінами закріплені різні дефініції, і функціонують ці омоніми в різних терміносистемах. Так, О. Микитюк зазначає, що міжгалузева омонімія в термінології існує як традиційний шлях творення спеціальних найменувань, спосіб з великою традицією, що є актуальним і продуктивним у сучасному термінотворенні [4, с. 152].

У терміносистемі біології виокремлюємо дві групи омонімів: повні та часткові. Першу групу утворюють лексичні омоніми – це слова біологічної галузі, тотожні за звучанням і написанням. Такі слова називають абсолютними чи повними омонімами. Цю групу поділяємо на дві підгрупи: міжгалузеві (зовнішні) та внутрішньогалузеві (внутрішні) омонімічні одиниці.

Міжгалузеві омоніми – це терміни однієї галузі, які зазнали переосмислення і ввійшли до терміносистеми іншої науки. Для цього типу омонімів характерними є специфічні ознаки. По-перше, вони мають різні дефініції; по-друге, вони функціонують у різних терміносистемах. У наукових термінологіях міжгалузева омонімія є досить поширеним явищем. Пор.: «**ковадло**» у терміносистемі біології має значення «слухова кісточка у ссавців, що міститься в порожнині середнього вуха між молоточ-

ком і стремінцем»; у мисливській термінології – «це частина патронної гільзи, об яку розбивається пістон під час пострілу»; у технічній сфері – «це залізна або сталева підставка певної форми, на якій обробляють метал». Спільна сема між термінами відсутня: «слухова кісточка» (у біологічній термінології), «частина гільзи» (у мисливській термінології) та «підставка для металу» (у технічній термінології).

Словом «манжета» у біологічній лексиці позначають «трав'янисту рослину родини розоцвітих із круглими складчастими листочками, що нагадують стародавні манжети»; у технічній – «це кільце для скріплення кінців труб, що служить для запобігання виходу рідини». Спільна сема між термінами відсутня: «трав'яниста рослина» (у біологічній галузі) та «кільце для труб» (у технічній галузі).

«Аполлон» у біології має значення «денний великий метелик родини парусникових»; у міфології – «це бог Сонця, мудрості, покровитель мистецтв, засновник міст»; в астрономії – «це одна з малих планет Сонячної системи». Спільна сема між термінами відсутня: «денний метелик» (у біології), «назва бога» (у міфології), «назва планети» (в астрономії).

«Еверест» у терміносистемі біології має значення «сорт бульбової бегонії»; у географічній термінології – «це найвища вершина земної кулі, розташована в Гімалаях на кордоні Китаю і Непалу». Спільна сема між термінами відсутня: «сорт бегонії» (у біології) та «назва гори» (у географії).

Словом «патріарх» у біологічній лексиці позначають «сорт сосни, що має найбільшу окружність стовбура – 11 м»; у церковній – «це найвищий титул у православної церкви; а також особа, що має цей титул». Спільна сема між термінами відсутня: «сорт сосни» (у біологічній лексиці) та «звання духовної особи» (у церковній лексиці).

У терміносистемі біології також спостерігаємо внутрішньогалузеву омонімію термінів, якій властива та сама форма слова, що має різні значення. Напр.: *губа*: 1) частина віночка квітки, утворена однією або кількома пелюстками; 2) шоста пелюстка в орхідних, що розділена на лопаті, які нагадують людську губу. Спільна сема у термінах відсутня: «частина віночка» та «пелюстка в орхідних».

Характерно, що той самий біологічний номен може одночасно виступати як терміном внутрішньогалузевої, так і міжгалузевої омонімії. Термін «крилатка», наприклад, у терміносистемі біології має таке значення: «сухий плід деяких дерев (ясена, клена тощо) з пластинчастими пагінцями, схожими на крильця, завдяки яким його легко переносить вітер»; у швацькій термінології – «це верхній чоловічий одяг XIX – поч. XX ст., подібний до плаща з пелериною». Спільна сема між термінами відсутня: «криловидний виріст» (у біологічній термінології) та «різновид одягу» (у швацькій термінології). Але якщо цей іменник розглядати в межах біологічної галузі, то крім значення «криловидного виросту» йому властива також така дефініція: «морський ссавець родини справжніх тюленів», тобто «різновид морських ссавців».

Другу групу утворюють морфологічні неповні (часткові) омоніми. Їх поділяємо на три підгрупи: омоформи, омофони та омографи. Омоформи – це слова, що належать до різних частин мови і збігаються тільки в окремих граматичних формах. Найчастіше в термінології омоформами бувають народні назви рослин та загальноживані слова. Напр.: *тала* (нар. назва «верби козячої») іменник – *тала* дієприкметник; *жалка* (нар. назва «шавлії звичайної») іменник – *жалка* прикметник; *підійма* (нар. назва «сіверсії гірської») іменник – *підійма* дієслово; *жовтило* (нар. назва «золотушника звичайного») іменник – *жовтило* дієслово; *білило* (нар. назва «зірочника лісового») – *білило* дієслово; *свербило* (нар. назва «шипшини собачої») – *свербило* дієслово; *смоктало*

(нар. назва «глухої кропиви білої») – *смоктало* дієслово; *дурило* (нар. назва «дурману звичайного») – *дурило* дієслово; *солодка* (рослина) – *солодка* прикметник; *повій* (рослина) іменник – *повій* дієслово.

Другу підгрупу утворюють омофони – це слова, що однаково звучать, але порізно пишуться. Серед омофонів найчастіше трапляються народні назви рослин й загальноживані слова. Пор.: *скороліски* (нар. назва «проліски дволистої») – *скоро ліски*; *безкрил* (птах) – *без крил*; *ломиніс* (нар. назва «рутвиці орликолистій») – *ломи ніс*; *брат-з-сестрою* (нар. назва «суховершків звичайних») – *брат з сестрою*; *проліски* (нар. назва «первоцвіту весняного») – *про ліски*; *тертибіда* (нар. назва «жовтцю їдкою») – *терти біда*; *любимене* (нар. назва «любистка лікарського») – *люби мене*; *іван-таганна* (нар. назва «льонку звичайного») – *Іван та Ганна*; *беззуб* (нар. назва «вовконога європейського») – *без зуб*; *день-і-ніч* (нар. назва «перестріча гайового») – *день і ніч*; *незабудь мене* (нар. назва «незабудки болотної») – *не забудь мене*; *тарас* (нар. назва «підсніжника звичайного») – *Тарас*; *неруш* (нар. назва «розрив-трави звичайної») – *не руш*; *косиці* (нар. назва «півників болотних») – *коси ці*; *іванова голова* (нар. назва «головатеня круглоголового») – *Іванова голова*; *не треба* (рослина) – *не треба*.

Поодинокими прикладами у терміносистемі біології представлені омографи – це однакові за написанням, але різні за вимовою слова. Напр.: *замок* (зубці і заглибини на стулках у двостулкових молюсків) – *замок* (пристрій для замикання дверей у приміщеннях, дверцят шафи, скринь); *орган* (складова частина тваринного або рослинного організму, яка має певну будову і виконує одну або кілька функцій) – *орган* (найбільший духовий музичний інструмент, що складається з набору труб, у які нагнітається повітря); *сім'я* (зачаток рослини, який складається із зародка та оболонки) – *сім'я* (група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом).

Таким чином, омонімія є досить поширеним явищем в українській біологічній термінології. Лексична омонімія більш продуктивна, ніж часткова. У терміносистемі біології виявлено функціонування міжгалузевих та внутрішньогалузевих синонімічних одиниць. З'ясовано, що до ускладнень призводить внутрішньогалузева омонімія, яка й підлягає першочерговому усуненню з наукових терміносистем.

Антоніми номінують поняття, які належать до того самого ряду явищ навколишньої дійсності, але мають протилежне значення. «Антонімія термінів можлива лише за наявності терміносистеми, – наголошує Т. Соколовська, – тобто коли існують взаємопротиставлені або корелюючі пари термінопонять, або якщо існує єдиний гіперонім для обох членів антонімічної пари» [8, с. 173].

О. Романова вважає, що антонімія у термінології відіграє позитивну роль, сприяючи системній організації спеціальних найменувань. Адже в антонімічних термінах відображене чітке, регулярне протиставлення понять певної галузі діяльності людини, їхня взаємозалежність. Антонімічні відношення, на думку дослідниці, допомагають систематизувати поняття досліджуваної галузі; з'ясувати й розмежувати значення термінів-синонімів та окремі семи полісемічних одиниць спеціальної лексики; пояснювати наукові поняття через протиставлювані їм інші назви [8, с. 151].

Антонімічні одиниці протиставляються на основі протилежності значень. Так, Н. Векуа узагальнює критерії, за якими виокремлюють слова з протилежними значеннями. До них лінгвіст відносить: протилежність значень; належність до однієї частини мови; співвідносність позначуваних понять; тотожність лексичної сполучуваності; однакова емоційно-стильова забарвленість [1, с. 5].

Спостереження над явищем антонімії в організації лексико-семантичних відношень терміносистеми цивільного права дозволили М. Шевченко зробити вис-

новок про те, що відношення протилежності у галузевих сферах виражається лексичними та словотвірними засобами. Лексичні антоніми, на думку дослідниці, вказують на якісні, кількісні, просторові значення (*прості зобов'язання – складні зобов'язання, пасивна трансдієздатність – активна трансдієздатність*). У словотвірних антонімах для вираження протилежних понять у галузі цивільного права використано префіксальний спосіб (*строкові цінні папери – безстрокові цінні папери, договірні зобов'язання – недоговірні зобов'язання*) [13, с. 139-140].

У біологічній термінологічній системі виокремлюємо дві групи антонімів: лексичні й словотвірні. Першу групу утворюють лексичні (різнокореневі) терміни-антоніми, які охоплюють найважливіші лексико-граматичні розряди слів (прикметники та іменники): *простий листок – складний листок; білий ведмідь – чорний ведмідь; білий лелека – чорний лелека; солодкий перець – гіркий перець; смердюча троянда – запашина троянда; імунітет набутий – імунітет природний; нижчі гриби – вищі гриби*.

До словотвірних чи спільнокоренових антонімів відносимо терміни, де протилежність понять передається афіксами. В українській біологічній термінології виявляємо такі префікси: **без-** (указує на відсутність ознаки, вираженої прикметником): *черепна тварина – безчерепна тварина, хвостата земноводна тварина – безхвостата земноводна тварина*; **не-** (зі значенням заперечення): *парнокопитний ссавець – непарнокопитний ссавець, справжній плід – несправжній плід; прямий тип постембріонального розвитку – непрямої тип постембріонального розвитку; статеве розмноження – нестатеве розмноження; під- (зі значенням підпорядкування): царство тварин – підцарство тварин*.

У семантичному плані терміни-антоніми утворюють пари, що виражають контрарні (протилежні) та комплементарні (взаємодоповнювальні) відношення всередині терміносистеми. Контрарна протилежність в українській біологічній термінології виражена максимально протилежними поняттями, між якими існує середній, проміжний компонент, наприклад: *однорічні трави – дворічні трави – багаторічні трави; сильнорослий сорт – середньорослий сорт – слаброслий сорт; надцарство – царство – підцарство*.

Більшість термінів-антонімів у терміносистемі біології – це комплементарні антоніми. Комплементарна протилежність характеризується відсутністю проміжного компонента між протилежними поняттями. Пор.: *одноклітинна тварина – багатоклітинна тварина; одноклітинні водорості – багатоклітинні водорості; автотрофи – гетеротрофи; багатоцетинкові кільчасті черви – малоцетинкові кільчасті черви*.

Отже, в українській біологічній термінології антонімія є досить поширеним явищем. Лексичні антоніми є менш продуктивними, ніж словотвірні. У терміносистемі біології функціонують контрарні та комплементарні антоніми.

Розглянуті приклади доводять, що в українській біологічній термінології відбуваються ті самі лексико-семантичні процеси, які є характерними і для загальнонавчальної української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Векуа Н.В. Антонімія якісних прикметників у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Наталія Володимирівна Векуа. – К., 2006. – 22 с.

2. Козак Л.В. Українська електротехнічна термінологія (словотвірний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Людмила Володимирівна Козак. – Дніпропетровськ, 2000. – 17 с.
3. Мартиняк О.І. Явище синонімії у термінологічній лексиці / О.І. Мартиняк // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: «Львівська політехніка», 2008. – № 620. – С. 100–103.
3. Микитюк О.Р. Явище омонімії в загальноживаній і термінологічній лексиці / О.Р. Микитюк // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць] – К.: КНЕУ, 1998. – С. 151-154.
4. Михайлова Т.В. Омонімія в українській науково-технічній термінології / Т.В. Михайлова // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць. / Відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К.: КНЕУ, 2005. – Вип. VI. – С. 185-189.
5. Михайлова Т.В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Тетяна Віталіївна Михайлова. – Х., 2002. – 20 с.
6. Пілецький В.І. Деякі лінгвістичні проблеми українського термінознавства / В.І. Пілецький // Український правопис і наукова термінологія: Проблеми норми та сучасність. – Львів: Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка у Львові, 1997. – Т.9. – С. 116-117.
7. Романова О.О. Українська термінологія швацької промисловості: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Оксана Олександрівна Романова. – Х., 2009. – 201 с.
8. Соколовська Т.Г. Синонімія та антонімія як базові парадигматичні класи в українській терміносистемі з генетики / Т.Г. Соколовська // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць]. – К.: КНЕУ, 1998. – С.171-174.
9. Сташко М.В. Абсолютні синоніми в бібліотечній термінології / М.В. Сташко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 1998. – С.178-179.
10. Цимбал Н.А. Функціонування синонімів у науковій мові (на матеріалі української термінології органічної хімії) / Н.А. Цимбал // Південний архів: зб. наук. праць. – Херсон: Айлант, 2002. – Вип. 14. – С. 126-130.
11. Чумак В.В. Про синонімію і варіантність в екологічній терміносистемі / В.В. Чумак, С.В. Овсейчик // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць. / Відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К.: КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 211-215.
12. Шевченко М.І. Антонімія в організації лексико-семантичних відношень терміносистеми цивільного права / М.І. Шевченко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VI. / Відп. ред. Л.О. Симоненко – К.: КНЕУ, 2005. – С. 137-140.

Елена Билка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ЯВЛЕНИЯ В УКРАИНСКОЙ БИОЛОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

В статье отражены разные взгляды языковедов на проблему синонимии, полисемии, омонимии и антонимии в терминологической лексике. Проанализировано функционирование соответствующих единиц в украинской биологической терминологии.

Ключевые слова: синоним, полисемант, омоним, антоним, омоформы, омофоны, омографы.

Olena Bilka

LEXICO-SEMANTICAL FEATURES IN UKRAINIAN BIOLOGICAL TERMINOLOGY

The article deals with the problem of synonymy, homonymy, antonymy and polysemy in terminology. The author analyses the function of the adequate units in Ukrainian biological terminology.

Key words: synonym, polysemant, homonym, antonym, homographs, homophones, homoforms.

Одержано 15.10. 2009 р., рекомендовано до друку 15.12.2009 р.